

Carl May

Carl Stief

11. august 1914 – 20. marts 1998

Af Gunnar Svane

Carl Stief var fynbo. Han fødtes den 11. august 1914 i Svendborg som søn af maskinmester Carl Frederik Hansen og hustru Johanne Marie Magdelene Stief og voksede op i en politisk engageret, socialdemokratisk præget familie. Efter at have taget studentereksamnen forlod han Svendborg og drog til Århus for ved universitetet der at studere historie, dansk og tysk. Dengang krævedes der endnu tre fag til en skoleembedseksamen: et hovedfag og to bifag. Da det forekom noget overvældende at skulle studere alt dette sideløbende, opgav Stief sin oprindelige plan og flyttede til København, hvor han under den navnkundige Paul V. Rubow påbegyndte studiet af sammenlignende litteraturvidenskab. Også dette studium forlod han for i stedet at kaste sig over faget slavisk filologi, der dengang kun kunne afsluttes med en magisterkonferens. Som Stief senere ofte fortalte med et drilsk blik i øjet, nærrede han en overgang en vis sympati for det store sociale eksperiment i Sovjetunionen. Men sympatien forblev en ungdomssynd, og han var forlængst nået til den grundfæstede skeptiske holdning til alle politiske ideologier, som senere prægede ham og af fødte talrige kritiske bemærkninger om russernes gøren og laden. Hans interesse for Rusland og den slaviske verden i det hele taget svingede snart fra det politiske til det litterære. I årevis havde han interesseret sig for russisk sprog og litteratur, men den pauvre sprogundervisning, som var at hente her i landet, måtte han supplere med privattimer og ophold i forskellige slavisktalende lande. Særlig betydning for hans senere løbebane fik nok opholdet ved det Jagiellonske universitet i Kraków 1938 og serbokroatiskstudierne i Jugoslavien 1939. At studere slavisk filologi i et miljø, som traditionelt vender ryggen til Østeuropa, var dengang og i mange år fremover aldeles brødløst, og hvad Stief egentlig ville med det, stod vel ikke helt klart. Det bekymrede efter sigende hans svigerfar noget, da han i 1939 giftede sig med gårdejer Gre-

the Toft, men af Stiefs svar synes at fremgå, at der foresvævede ham et kommende journalistvirke. Sådan kom det imidlertid ikke til at gå.

Stief fuldførte i 1941 sit studium af slavisk filologi med en magisterkonferens under den daværende professor i faget, den svenskfødte Anton Karlgren. Det stod nu helt klart, at fremtiden lå inden for litteraturforskningen. Et par år i forvejen havde Københavns Universitet udskrevet en prisopgave om messianismen i polsk litteratur, og Stief ville egentlig have besvaret den, antagelig inspireret af sit studieophold i Polen. Emnet så imidlertid ud til at kunne blive kontroversielt på grund af den tyske besættelse, og man frarådede ham at fortsætte. Til gengæld vandt Stief guldmedaljen for sin besvarelse af Universitetets prisopgave i 1944 – denne gang drejede det sig om den russiske litterære kritik i det 19. århundrede. Begge afhandlinger, både den, der blev skrinlagt, og den, der blev belønnet, fik, som det skulle vise sig, eftervirkninger for Stiefs kommende forskning. Straks efter Befrielsen i 1945 fik han et Rockefeller-stipendium, som muliggjorde et par års studieophold i udlandet (1947-48). Herunder stiftede han bekendtskab med righoldige samlinger af *slavica* i de forskellige biblioteker samt med en række af samtidens betydeligste slavister: Konovalov i Oxford, Mazon i Paris, Roman Jakobson, Simmons og Čiževskij i USA, for blot at nævne nogle navne. Stief udvidede i disse år sine studier fra det russiske til en bred orientering om også de øvrige slaviske landes litteratur og sprog. Det er nærliggende at antage, at mødet med bl.a. den amerikanske folkløreforsker A. Lord bevirkede, at især de slaviske folks episke folkedigtning nu for en tid rykkede ind i centrum for Stiefs interesser. På dette felt fandt han emnet for sin kommende doktordisputats.

Siden Goethes og Jakob Grimms dage havde det været kendt, at den episke folkedigtning fortsat var rigt repræsenteret hos de sydlige slaviske folk, frem for alt serberne. Det var disse såkaldte »heltesange«, som Lord i 30'erne havde studeret i Jugoslavien. Stief traf ham som sagt på sin Amerikarejse, og det er muligvis dette møde, som direkte eller indirekte animerede ham til at tage et lignende emne op. Ligesom hos slaverne på Balkan lever den episke folkevisetradition videre også hos de østlige slaver, især i de fjernere egne af det russiske imperium, hos kosakkerne på stepperne ved det nordvestlige Kaukasus, blandt fiskerbefolkningen langs

Hvidehavets kyster længst mod nord og hos efterkommere af europæiske tilflyttere i det sibiriske *Wild East*. Russiske folkloreforskere havde ned gennem det 18. og 19. århundrede udsendt flere samlinger af disse såkaldte *byliny* eller viser om, hvad der var hændt engang. De besynger helte, som i deres kerne måske nok oprindeligt var virkelige, men som hos den folkelige sanger er forvandlet til symbolskikkelser, de undertryktes forsvarere, retfærdighedens forkæmpere, der ofte med overnaturlig styrke værner det hellige Rusland mod alle onde kræfter, især steppens vilde nomadehorder. Men bortset fra denne *bylina* foredrog de russiske *skomorokhi* eller gøglere og akrobater på markederne også andre, mere historiske viser, hvori der blev besunget velkendte politiske skikkelser, konkrete personer og begivenheder, som lader sig verificere i de historiske kilder. Det er disse sidste episke viser, som Stief behandler og for første gang beskriver som en selvstændig genre i russisk folkedigtning med disputatsen *Studies in the Russian Historical Song* (1953). I dette pionerarbejde så han den historiske vise som samtidens poetiske reaktion på en given historisk tildragelse eller person, og Stief gav dermed overbevisende nøglen til at kunne skelne mellem den historiske sang og *bylina*'en, og fremkom tillige med en logisk forklaring på visse formelle forskelle mellem disse to former for episk digtning. I sine undersøgelser af den historiske sang tog han udgangspunkt i den ældste nedskrift, foretaget 1619-20 af den engelske præst Richard James, der ledsagede en delegation fra kong James I hos den unge russiske tsar Mikhail Fëdorovič. Efter omfattende ødelæggelser i forbindelse med polsk besættelse og opslidende borgerkrige mellem forskellige adelsgrupperinger omkring ægte og uægte tronprætendenter var der ved at falde en vis ro over Rusland under det nye Romanov-dynasti. Men gårsdagens hændelser var endnu i frisk erindring, og samtidens historiske viser drejede sig om eksempelvis Skopin-Sujskij, den falske Dimitrij og Ksenija Godunova, Boris Godunovs ulykkelige datter, – skikkelser, som turde være velkendte fra operaen *Boris Godunov*, der formidlet af Puškins prægtige versdrama er henlagt til netop denne tid. Stief mente ikke, at det sidste ord var sagt med hans studier over den russiske historiske sang, men han leverede et solidt grundlag for videre forskning på dette felt. I de følgende år vendte han flere gange tilbage til temaer i tilknytning til den russiske episke folklore og

skrev om fx bylinernes poetiske sprog, om det gensidige forhold mellem russisk krønikeskrivning og det russiske folkelige epos, om folkløreforskning og folkløre i Sovjetunionen.

Da Stiefs lærer, Anton Karlgren, trak sig tilbage, blev Stief i 1954 udnævnt til professor i slavisk filologi i København, og dermed indledtes et nyt kapitel af hans virke. Jeg husker endnu tydeligt min skuffelse i efteråret 1945 over de par hyldemeter, der på det daværende Filologiske laboratorium var reserveret de slaviske sprog. De var et ynkeligt skue. Her stod et tilfældigt udvalg af ofte forældede ordbøger og krestomatier, og højdepunktet af slavisksproget skønlitteratur var Tolstojs roman *Anna Karenina* – vel at mærke på fransk! Sådanne studiebetingelser var naturligvis helt uantagelige for det store tilløb af studenter, som i årene efter Anden verdenskrig strømmede til Universitetet for at fordybe sig i slavisk sprog og kultur. Det blev nu efter 1954 Stiefs opgave at oprette et egentligt institut med bibliotek, læsesal og kontorfaciliteter, til at begynde med på Bispetorvet, senere hen i Njalsgade, og gennem de kommende år udbyggedes Slavisk Institut til at blive et af de bedst assorterede sproginstitutter ved Københavns Universitet; i 1979 omfattede institutbiblioteket 15-20.000 bind, ved Stiefs afgang omkring 30.000 bind. Glemmes må det heller ikke, at Stief blev en af nøglefigurerne i forbindelse med etableringen af russisk som skoleembedseksamensfag (1961) og med indførelsen af russisk som valgfrit sprogfag ved danske gymnasier. Da det i forbindelse med hele denne specialiserings- og moderniseringsproces også lykkedes at få oprettet to yderligere professorater i faget: i slavisk sprogvidenskab og i østeuropæisk historie (hhv. 1960 og 1969), kunne Stief efterhånden fuldt ud hellige sig forskning og lærervirksomhed inden for litteraturvidenskaben.

En første frugt heraf efter hans udnævnelse var *Russian Formalism, a School in Literary Scholarship*, som i et supplement til *Orbis Litterarum* udkom i 1958. På blot en snes sider gav Stief heri en fortrinlig oversigt over udviklingen af den russiske såkaldte Formalistiske skole, der inden for både sprogvidenskab og litteraturforskning udfoldede sig i de første årtier af det 20. århundrede og senere fik udløbere også uden for Rusland, hvis politiske klima i løbet af 1930'erne hindrede en yderligere udbygning. Formalisterne holdt på, at forskningen ikke skulle bevæge sig ud over selve det litterære værk. Kun det, som var indeholdt deri, måtte un-

derkastes et studium, intet derudover vedkom litteraturforskeren og tjente kun til at forvirre den rent æstetiske vurdering. Jo mindre opmærksomhed der ofres på forfatterens person, jo mindre man ved om ham, desto bedre er det for en uhildet betragtning af de kunstneriske problemer i hans værk, der bør være forskerens eneste interesse.

Selv kunne Stief ikke skrive under på denne yderligtgående formalistiske litteraturbetragtning. For ham var det i mindre grad sprog, stil og komposition, teoridannelser eller ideologi – og nok så meget det litterære værks menneskelige budskab og historiske aspekter, der interesserede, og med en god portion detektivisk sans eftersporede han bevæggrundene til, at kunstneren udformede sit værk på netop den for ham særegne måde. Det demonstreredes fx i Stiefs livslange interesse for Dostoevskij, der vel nok må betegnes som hans yndlingsforfatter. Dostoevskijs værker kan som bekendt læses på flere måder: som kriminalfiktion slet og ret, som dybdeborende sjæleransagelse eller som mystisk-religiøs forkyndelse. Han er blevet betegnet som en af det 19. århundredes skarpsindigste psykopatologer, der med forkærlighed valgte sine skikkelser på livets skyggeside og i sine kortlægninger af sjælelivets irgange evnede at give udtryk for uendelig medlidenhed med de ulykkelige og forkuede og søgte lysglimt selv i den mest forhutlede sjæl. Foranledningen til Dostoevskijs værker var ofte dagsaktuelle personer og hændelser. Det var i forbindelse med forelæsninger og øvelser over Dostoevskijs forfatterskab, at Stief i 1960'erne udarbejdede, hvad der som Københavns Universitets festskrift udkom under titlen *Den Russiske Nihilisme. Baggrunden for Dostoevskijs »De Besatte«*. *Dæmonerne*, som romanen egentlig hedder på russisk, var sammen med *Ynglingen* og *Brødrene Karamazov* resultatet af et planlagt storværk i fem bind om »den store synders levned«, et projekt, som aldrig blev virkeliggjort i den oprindeligt påtænkte form. Den umiddelbare anledning til romanen synes at have været det politiske mord på studenten Ivanov, der repræsenterede det oprør blandt unge russiske intellektuelle, som hen over midten af forrige århundrede i deres iver for at modernisere Rusland søgte inspiration i Vesteuropas borgerlige lejr og forkastede de traditionelle værdier: Gud, lillefar tsaren og det hellige Rusland med dets »vidtfavnende russiske sjæl«. Til at begynde med kaldtes de *zapadniki*, de vestvendte (Westernizers), Turgenev

havde i sin roman om *Fædre og Sønner* fra 1862 kaldt dem *nihilister*. Dostoevskij var bestyrtet over, hvor langt nihilismen havde ædt sig ind i de unge intellektuelles sjæle, og han harmedes over, hvad man mente var den revolutionære generations uansvarlighed og måtte resultere i, at barnet blev hældt ud med badevandet. *De Besatte* (1871-72) blev et af forfatterens mest omstridte værker. Nogle ville heri kun se ondsindet bagvaskelse af enhver form for revolutionær bevægelse eller blot stræben efter reformer, – mens romanen for andre blev en genial vision af, hvad oprøret mod Gud, traditionerne og vilkårene for menneskets lod kunne føre til. I sin afdækning af baggrunden for *De Besatte* gennemgik Stief i syv righoldige kapitler hele forløbet af de russiske filosofers og kritikeres ungdomsoprør i det 19. århundrede, og det var næppe nogen tilfældighed, at han udsendte sin bog om den russiske nihilisme i 1969, et år efter det danske Ungdomsoprør. Hermed knyttedes også trådene bagud til guldmedaljeafhandlingen om den russiske litterære kritik fra 1944.

I *Kontraster og Sammenhænge. Tre Studier i Russisk Litteratur* (Københavns Universitets festskrift 1976) spiller Dostoevskij fortsat en stor rolle. I et første afsnit med overskriften *Gor'kij's polemik mod Dostoevskij* kontrasteres disse to forfatters forskellige verdensanskuelser og opfattelser af litteraturens væsen og opgave. Gor'kij ønskede at tildele litteraturen en samfundsreformerende, revolutionerende rolle og gjorde kraftig indsigelse mod Dostoevskijs forkyndelse af lidelsens evangelium. Vejen til sandhed og lykke gik for Dostoevskij gennem ydmyghed, gennem den enkeltes overvindelse af sit jeg og ikke gennem liberale reformer eller omvæltende revolutioner; oprøret skabte blot forvorpne menneskeder, kun gennem lidelsen kunne de blive gudsmennesker. Forestillingen om lidelsen som vejen til frelse kommer frem i flere af Dostoevskijs værker, bl.a. i *Ydmyge og Krænkedede*, *Optegnelser fra Dødens Hus*, *Forbrydelse og Straf* eller *Brødrene Karamazov*. Måske skærpedes Stiefs blik for netop denne side af Dostoevskijs forkyndelse, fordi han i sin tid havde fordybet sig i den polske messianisme. I anden del af *Kontraster og Sammenhænge* behandles begrebet »det levende liv«, som optræder i forskellige kontekster og med forskellig tydning hos flere russiske forfattere: Tolstoj, Dostoevskij, Zamjatin, Pasternak og Solženicy'n. I tredje del af Stiefs idéhistoriske studie sammenholdes endelig Dostoevskij og Tur-

genev, der gennem en årrække førte en ideologisk og litterær fejde; her sættes Dostoevskijs *De Besatte* op over for Turgenevs *Fædre og Sønner*.

Til trods for, at det blev den russiske litteratur, som kom til at indtage den største plads i Stiefs hjerte og videnskabelige produktion, fandt han også stunder til at beskæftige sig med andre slaviske folks kulturliv og åndshistorie. Et vidnesbyrd herom er den lille smukke bog om *Renæssancen i Dalmatien*, der af Det Filologisk-historiske Samfund blev udgivet i 1968 (*Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning*, 269). I bogens første del beder forfatteren næsten undskyldende om forladelse for, at han skønt hverken arkitektur- eller kunsthistoriker alligevel vover at skildre den rige frugt af kunst, som den italienske renæssance i 15.-16. århundrede satte blandt kroaterne langs Adriaterhavets dalmatinske kyster. Et opfølgende kapitel omtaler kyndigt de mange forfattere, skolefolk og lærde, der nok stammede fra det kroatisktalende Dalmatien, men som skrev på latin og ofte gjorde karriere uden for hjemlandet, fortrinsvis i det italienske sprogområde. Med særlig interesse læser man dog bogens tredje afsnit om de dalmatinske digteres og forfatteres kroatisk skrevne poetiske og dramatiske værker og deres første forsøg på at skabe en prosastil. Skade blot, at Stief aldrig fik lejlighed til at fortsætte dette arbejde og afslutte skildringen af den gamle dalmatinske litteratur ved også at behandle fortsættelsen, den kroatisk barokdigtning.

Stief førte en flittig og stilsikker pen. I dagspressen, i tidsskrifter og i samleværker henvendte han sig ofte til en læserskare, som rakte ud over den snævre kreds af slavistiske fagfæller. Bl.a. foreligger der flere eksempler på kyndigt vejledende forord eller efterskrifter til oversættelser, som andre havde foretaget. Jeg skal blot her nævne efterskriftet *Om at læse Dostoevskij* (supplement til Einar Thomassens oversættelser af Dostoevskijs *Samlede Værker*, 1-24 (1965)), – efterskriftet om Tolstoj i forbindelse med den store samlede trebindsudgave af romanen *Krig og Fred* (i andenudgaven 1966); – endvidere indledningen til et Dostoevskij-udvalg (publiceret 1968), – indledningen til kollegaen Ad. Stender-Petersens *Russiske silhouetter. Fra Pusjkin til Tolstoj* (i andenudgaven fra 1968) – og endelig indledningen om den russiske nationalskjald Puškin i forbindelse med udgivelsen af Valdemar Rørdams oversættelse af versromanen *Eugenij Onegin* (1970), det storværk, som ligger til

grund for den berømte opera med samme titel. Stief skrev desuden forordet til en samling noveller fra det nye Polen, der udkom under titlen *Rebeller* (1958), samt indledningen til den polske forfatterinde Dąbrowskas store roman *Nætter og Dage* (1969). Selv gav Stief sig ikke i videre omfang af med at oversætte, – i bibliografien over hans værker finder man dog et par oversættelser af tekster forfattede af russerne Bunin og Kazakov.

Udgivelsen af slavisksprogede forfatteres værker i dansk oversættelse gav lige fra 1945 og gennem årtier fremover anledning til, at Stief i kyndige anmeldelser hjalp læserne til at forstå de pågældende kunstnere og deres tekster, og dette arbejde i folkeoplysningens tjeneste bør ikke undervurderes. I overensstemmelse med Stiefs hovedinteresse var det især de russiske forfattere, som opmærksomheden samlede sig om. Han anmeldte værker af det 19. og det begyndende 20. århundredes store og mindre store klassiske forfattere såsom Babel', Bunin, Dostoevskij, Gor'kij, Kuprin, Leskov, Tolstoj og Turgenev. Også den efterrevolutionære russiske litteratur havde hans bevågenhed, – ja, man kunne stundom få det indtryk, at der ikke udkom nogen skønlitterær bog på russisk, som ikke var at finde i hans reoler. Uden at gå i detaljer skal det her nævnes, at han anmeldte fx Aksënov, Erenburg, Evtušenko, Kazakov, Pasternak, Solženicyn, Šolokhov og Zamjatin. Udkom der værker af polske forfattere, trådte Stief straks til med en anmeldelse; det gælder fx Andrzejewski, Kossak, Reymont. Også den beskedne liste med forfattere oversat fra serbokroatisk udløste anmeldelser fra Stiefs hånd, heriblandt af det 20. århundredes måske største navne, bosnieren Andrić og kroateren Krleža. Også den store slovenske forfatter Cankar fik et ord med på vejen. Men i øvrigt var udgivelsen af en oversættelse slet ikke nogen nødvendig forudsætning for, at slaviske forfattere og deres værker præsenteredes for et bredere publikum. Således skrev Stief dels om jugoslaverne Desnica og Andrić, dels og især om de store rusere, fx Čekhov, Gor'kij, Šolokhov, Tolstoj, Turgenev og frem for alt Dostoevskij.

Med sin brede litterære orientering bidrog Stief væsentligt til flere større opslagsværker, hvoriblandt der nok her er særlig grund til at fremhæve tre. Han redigerede selv forlaget Gyldendals *Moderne Litteratur efter 1914* (1950), hvori han skrev om sovjet-russisk litteratur. I det store trebindsværk *Fremmede Digtere i det 20.*

Århundrede (1967-68), som redigeredes af Sven Møller Kristensen, skrev Stief om kroateren Krleža, polakken Andrzejewski og russerne Erenburg, Gor'kij, Leonov og Šolokhov samt om den russiske såkaldte Tøbrudslitteratur i tiden efter Stalins død. Da Politikens forlag under redaktion af Billeskov Jansen, Hakon Stangerup og P.H. Traustedt udsendte det store tolvbindsværk *Verdens Litteraturhistorie* (1971-74), var Stief selvskreven til at skildre de slavisktalende folks litteraturer fra middelalderen indtil Symbolismen.

Sideløbende med de her nævnte litterære portrætter præsenterede Stief i mere journalistisk prægede indlæg offentligheden for, hvad der i øvrigt rørte sig på det politiske og alment kulturelle plan i slaviske lande: fortrinsvis i Rusland, men også i Polen og Jugoslavien, – eller i Østeuropa som helhed.

Stief høstede stor anerkendelse for sit videnskabelige arbejde. Han medvirkede ved dannelsen af Nordisk Slavistforbund (1952) og ved etableringen af det samnordiske slavisttidsskrift *Scando-Slavica* (1954). Han var medlem af den Internationale Slavistkomité 1964-85, siden 1983 også af Komitéen for Slavisk Folklore. Desuden var han medlem af det internationale Dostoevsky Society. Han blev valgt ind i Videnskabernes Selskab 1971 og gav her meddelelserne *Kvadet om Igors Togt som et politisk Digt* (1972), *Den Russiske Modernisme (ca. 1910)* og *den Slaviske Oldtid* (1977) og *Maksim Gorkij og »Det Skønne Bedrag«* (1981); heraf blev den sidste senere publiceret på engelsk i *Text and Context. Essay to Honour Nils Åke Nilsson* (1987). Stief var en fængslende forelæser, såvel ved sit eget institut som under gæsteoptræden her i landet eller ved internationale konferencer og kongresser. Både elever og kolleger kunne hos ham hente råd og vejledning, og han fulgte med interesse deres skæbne og gøremål også uden for auditoriet. Da han lod sig pensionere i forbindelse med sin halvfjerdsårsdag i 1984, skænkede en kreds af taknemmelige elever og kolleger ham et hyldestskrift: *We and They. Identity as a Theme in Slavic Cultures*. I dette *Donum Stiefanum* findes en udtømmende bibliografi, som omfatter betydeligt mere, end det har været mig muligt at komme ind på her. Selv efter at Stief havde trukket sig tilbage fra sit virke ved Universitetet, forblev han aktiv. I festskriftet *Celebrating Creativity. Essay in Honour of Jostein Børtnes* skrev han så sent som i 1997 *The Stavr Godinovich Bylina. About the Clever Wife Who Frees Her Husband*

From Prison. Med sin behandling af byliniseringen af den russiske historiske vise vendte han hermed tilbage til emnet for sin disputats og til folkløreforskningen.

Stief fik et forholdsvis langt otium, som dog efterhånden beklageligvis mærkedes af en tiltagende døvhed, der bevirkede en vis fornemmelse af isolation. Vi, som kendte ham, husker ham ikke alene som den fremtrædende slavist, han var, men mindes ham også med hengivenhed som en fordomsfri og livlig personlighed med en levende interesse for andre mennesker. Ved sin død i 1998 karakteriseredes han i en nekrolog som en »lærd og munter hædersmand«. Og det var han.

Æret være hans minde!